

POLICYSOLUTIONS

Bíró Nagy András – Boros Tamás – Varga Áron

Euroszkepticizmus Magyarországon

**A Policy Solutions politikai elemzése
a Friedrich Ebert Alapítvány számára**

2012. június

Tartalomjegyzék

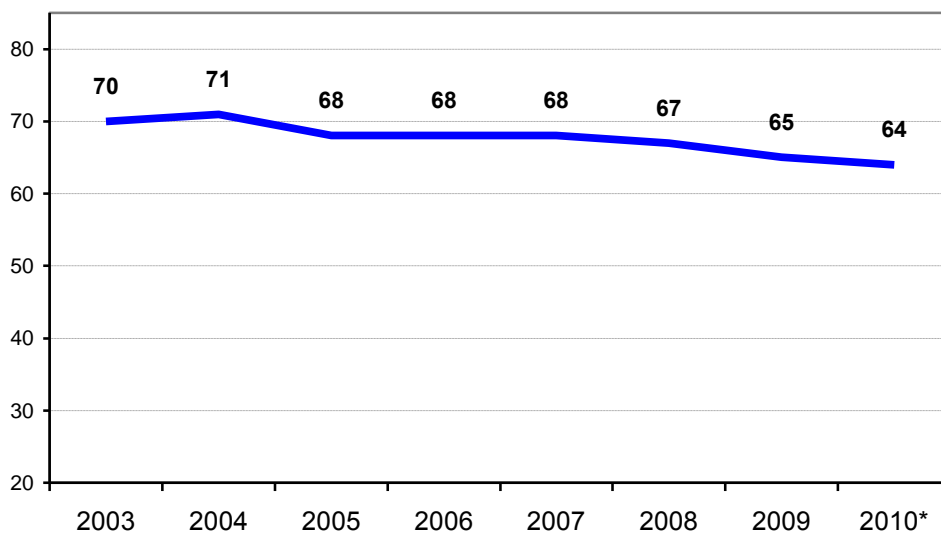
1. A magyarok európai uniós attitűdje	3
1.1. Puha magyar euroszkepticizmus: bíráljuk, de maradnánk.....	3
2. Az euroszkepticizmus okai Magyarországon	11
2.1. Az „eleve-szkeptikus” szavazók.....	11
2.2. A „pragmatikus kiábrándulók”.....	12
2.3. Az „Európa messze van”szavazók.....	14
2.4. A válságra érzékenyek.....	15
3. A média hatása a magyar lakosság uniós attitűdjére	16
3.1. Médiafogyasztás Magyarországon.....	17
3.2. Televízió.....	18
3.3. Internet.....	18
3.4. Sajtó és rádió.....	20
3.5. Informáltság.....	21
4. A magyar pártok európai uniós programja	23
4.1. A Fidesz-KDNP programja.....	24
4.2. Az MSZP programja.....	26
4.3. A Jobbik programja	26
4.4. A Lehet Más a Politika programja.....	28
5. A pártok EU-hoz kapcsolódó retorikája	30
5.1. A Fidesz-KDNP retorikája.....	30
5.2. Az MSZP retorikája.....	32
5.3. A Jobbik retorikája	33
5.4. A Lehet Más a Politika retorikája.....	35

1. A magyarok európai uniós attitűdje

I.1. Puha magyar euroszkepticizmus: bíráljuk, de maradnánk

A magyar közvélemény szerint a belépéskor övező nagy elvárások nem teljesültek ugyan, ám az uniós tagság hazai támogatottságának lassú eróziója (I. ábra) ellenére is pozitívnak tartjuk azt, hogy beléptünk az Európai Unióba. Annak fényében, hogy az EU-nak a hazai közéletben számos magyarországi folyamat kapcsán jut a bűnbak szerepe, az, hogy 2004 óta az EU-tagság lakossági támogatottsága 71 pontról „csak” 64-re esett vissza a második Orbán-kormány hivatalba lépéséig, nem tekinthető igazán negatív eredménynek. Magyarország uniós tagságának támogatottsága továbbra is egyértelmű: a jobboldal helyenként kifejezetten erős euroszkeptikus retorikája ellenére a magyarok stabilan 67-69 százaléka a bennmaradás mellett szavazna, ha egy népszavazáson meg kellene erősítenünk tagságunkat.

I. ábra. Magyarország EU-tagságának lakossági támogatottsága
 Éves átlagok 100 fokú skálán (0 = nagyon ellenzi, 100 = teljes mértékben támogatja, 2003-2010)

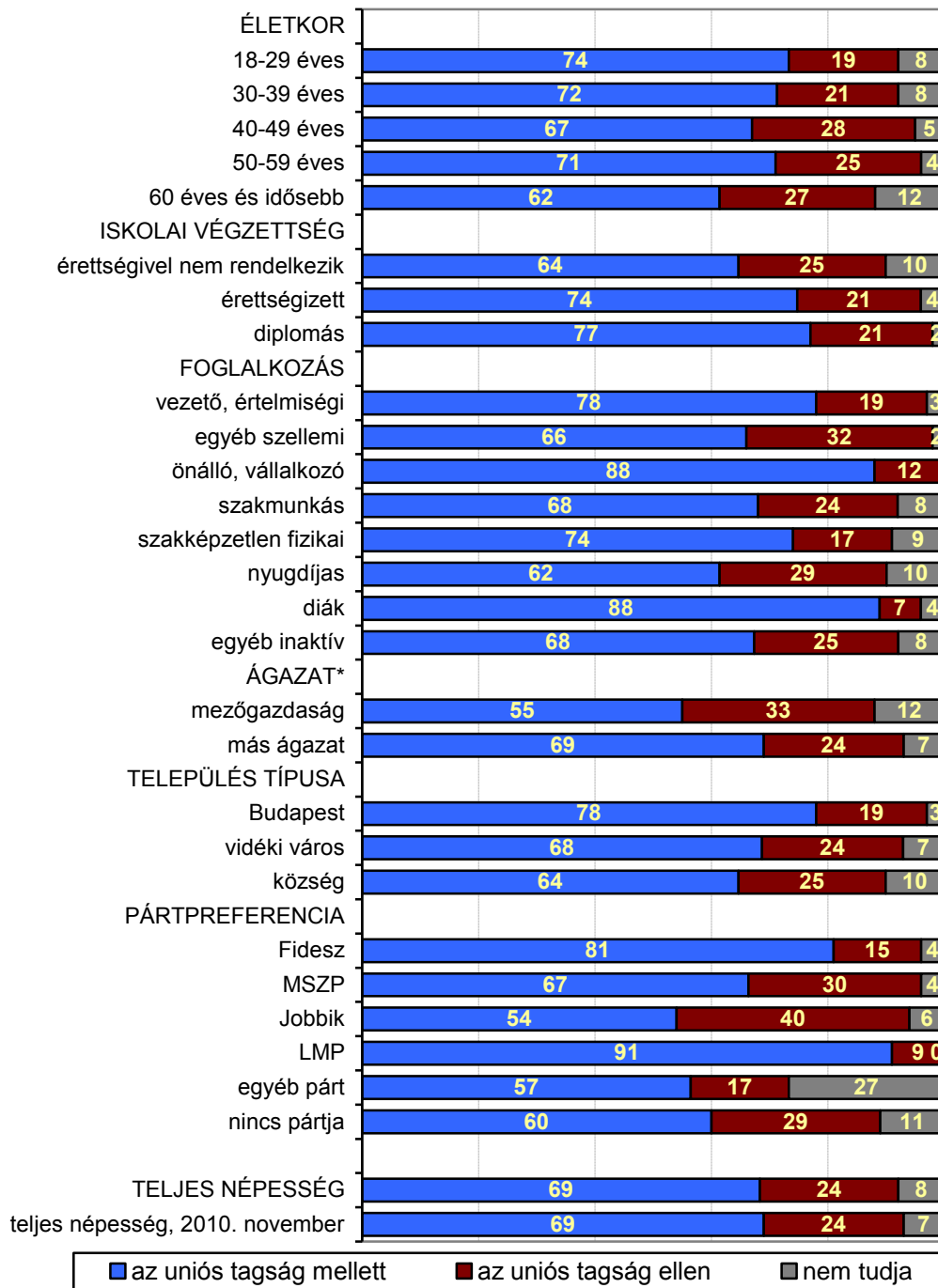

Forrás: Medián-omnibusz, havi felmérések összesítése

Az uniós tagság továbbra is magas támogatottsága mellett mindenképpen figyelemreméltó a szkeptikus hangok megerősödése. Emlékezhetünk: 2003. április 12-én, a Magyarország uniós tagságáról megrendezett népszavazáson a választók 16,24 százaléka szavazott nemmel, 2011-2012-ben ugyanerre a kérdésre – állítása szerint - a megkérdezettek 24 százaléka adna negatív választ.

A Policy Solutions és a Medián a jelenlegi parlamenti ciklusban három alkalommal is közös kutatást folytatott a hazai uniós attitűdökről. Ezek a felmérések azt mutatják, hogy minden parlamenti párt szavazótáborában számottevő mennyiségben található EU-szeptikus szavazók (2. ábra).

2. ábra. Ha az eddigi hat év csak egy próbaidőszak lett volna az Európai Unióban, és egy népszavazáson meg kellene erősíteni a tagságunkat, Ön hogyan szavazna? (társadalmi-demográfiai csoportok szerint, százalék, 2011. július)

* a válaszadó jelenlegi vagy utolsó munkahelyének ágazati besorolása

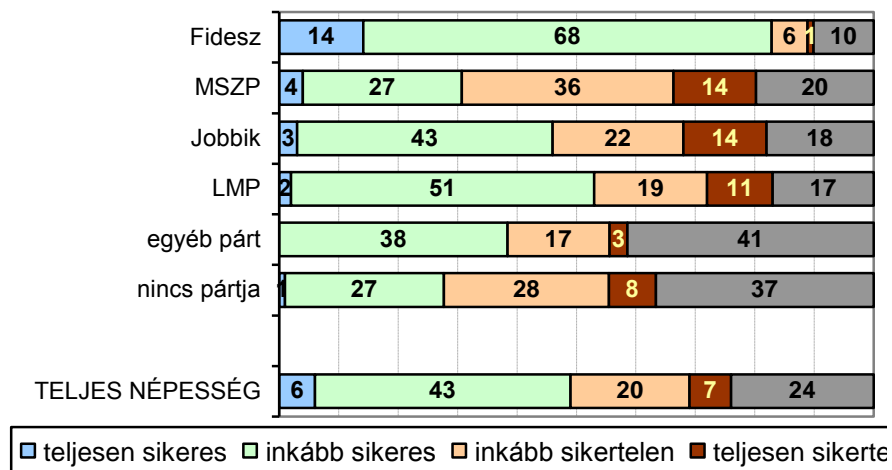
Forrás: Policy Solutions-Medián

Még az uniós tagságot a leginkább támogató LMP- és MSZP-szavazók közül is csaknem minden ötödik nemmel szavazna egy új népszavazáson. Nem egyértelmű ugyanakkor, hogy az EU-ellenesség előtérbe helyezése hozna-e új szavazókat a témában legelkötelezettebb pártoknak, a Jobbiknak. A jobbikosok között található a legtöbb szkeptikus szavazót, de minden kritika ellenére még a radikális párt táborában is többségben (54 százalék) vannak Magyarország EU-tagságának hívei.

A demográfiai adatok arra engednek következtetni, hogy az EU-tagság viszonylag pozitív hazai megítélése a jövőben is megmaradhat. Az uniós tagság támogatottsága a két legfiatalabb korcsoportban, a 18-29 és a 30-39 évesek között a legmagasabb, 74 és 72 százalékos. Ez az arány az idősebbekkel összevetve bizonyul igazán kiemelkedőnek: a 60 év feletti 62 százaléka szavazna ma igennel az uniós tagságra.

A magyar kormány és az uniós intézmények vitái ellenére a magyar uniós elnökség végén ugyanannyian (69 százalék) szavaztak volna egy képzeletbeli népszavazáson a bennmaradás mellett, mint az elnökségi hónapok előtt. Nem lett tehát népszerűbb az EU az alapvetően sikeresnek elkönyvelt soros elnökség (3. ábra) ellenére sem, igaz az euroszkepticizmus is maradt az elnökség előtti szinten (24 százalék).

3. ábra. Magyarország soros elnöki teljesítményének megítélése
 (pártpreferencia szerint, százalék, 2011. július)

Forrás: Policy Solutions-Medián

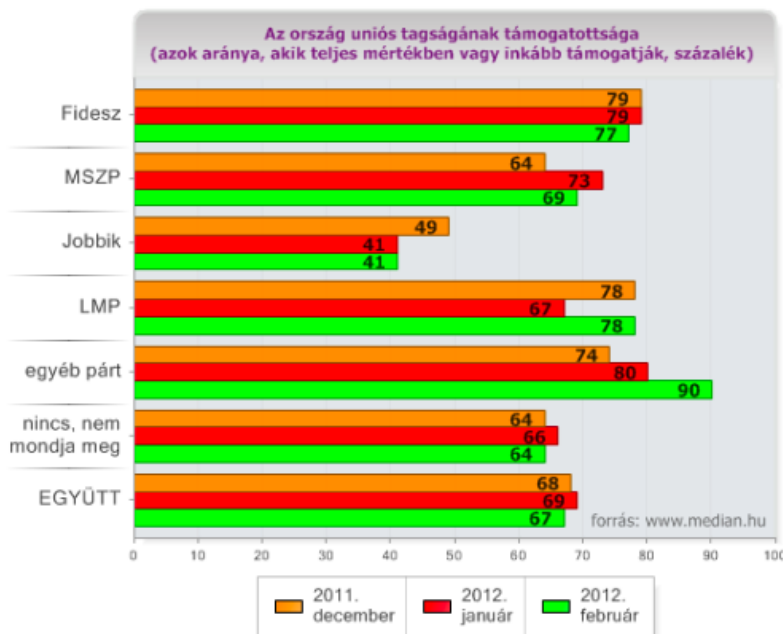
A mozdulatlan tűnő felszín alatt azért azonosíthatók kisebb átrendeződések. Az LMP-sek (80-ról 91 százalékra) és a fideszesek körében (71-ről 81 százalékra) nőtt az EU-tagság

támogatóinak aránya, a szocialista (73-ról 67 százalékra) és a jobbikos szavazók között (58-ról 54 százalékra) ez némileg csökkent.

Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a fideszes szavazók túlnyomó többsége kifejezetten pozitívan viszonyul az ország uniós tagságához. A 2011 közepére a mért adatokhoz képest legnegatívabban és a legpozitívabban viszonyuló társadalmi csoport közötti különbség azonban tovább nőtt: a mezőgazdaságban dolgozóknak 58 helyett immáron csak 55 százaléka maradt volna bent az EU-ban, a diákok között ez az arány 83-ról 88 százalékra nőtt.

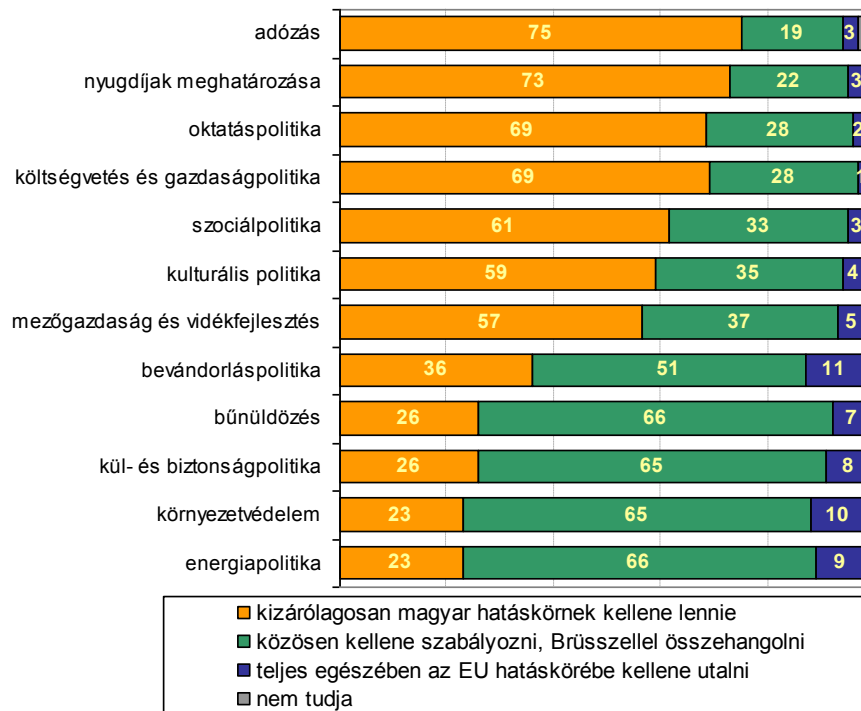
Az euroszkepticizmus nem erősödött tovább az Orbán-kormány és az Európai Bizottság közötti viták legélesebb hónapjaiban, 2011 végén - 2012 elején sem. A jobbikosok körében volt egyedül tapasztalható a hibahatárt meghaladó mértékű csökkenés, a többi pártnál – és így a Fidesz esetében – sem történt érdemi negatív irányú elmozdulás.

4. ábra. Magyarország uniós tagságának támogatottsága
 (2011. december – 2012. február)

Annak ellenére, hogy Magyarország EU-tagsága továbbra is többségi támogatottságot élvez, ez nem jelenti azt, hogy a magyarok szívesen adnának át hatásköröket Brüsszelnek (5. ábra). Nincs olyan szakterület, amelyet a válaszadók többsége kizárólag az EU hatáskörébe utalna, még a bevándorláspolitikai és a környezetvédelem kérdésében is csak 11, illetve 10 százalék gondolkodott így.

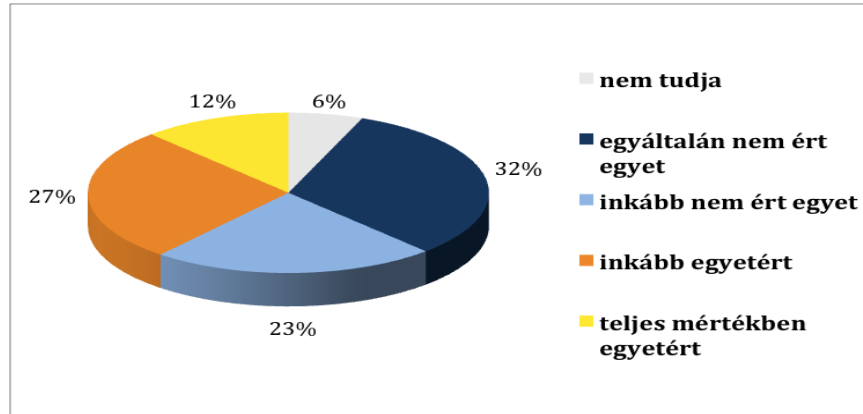
5. ábra. Ön szerint melyik szakterületnek kellene kizárólagosan magyar hatáskörnek lennie, melyiket kellene Brüsszellel közösen, összehangoltan szabályozni, és melyiket utalná inkább teljes egészében az Európai Unió hatáskörébe? (2010. december, százalék)

Forrás: Policy Solutions-Medián

A közpolitikai hatásköröket vizsgáló kérdésre adott válaszokból jól látszanak az európai integráció mélyítésének hazai korlátai. A gazdaságpolitikai, szociális és kulturális ügyekben még a Brüsszellel összehangolt közpolitika-alkotástól is elzárkózik a magyarok túlnyomó többsége – ezeket a területeket a megkérdezettek nagyobbik része kizárólagos magyar hatáskörben tartaná. Még azokban a kérdésekben is, amelyekben nyitottabb a magyar társadalom (a már említett bevándorlás és környezetvédelem mellett a bűnüldözés, a kül- és biztonságpolitika, továbbá az energiapolitika terén) csak a Brüsszellel összehangolt szabályozás tűnik elfogadható megoldásnak, a nemzeti befolyás feladása egyáltalán nem. A mélyebb gazdasági integrációval kapcsolatban is vannak komoly fenntartások: a választók 55 százaléka nem tartja helyesnek, ha Magyarország költségvetését egyeztetni kell Brüsszelben (6. ábra).

6. ábra. Ön egyetért azzal, hogy Magyarország költségvetését Brüsszelben kell egyeztetni, mielőtt itthon elfogadják? (2011. október)

Forrás: Policy Solutions-Medián

A nemzeti hatáskörökhöz való erős ragaszkodás egyik magyarázata az lehet, hogy a válaszadók jelentős része úgy véli, Magyarország nem tudja megfelelően érvényesíteni érdekeit, nincs érdemi befolyása az Európai Unióban hozott döntésekre (1. táblázat). Ezzel párhuzamosan szintén a kiszolgáltatottság érzésének hipotézisét igazolja, hogy markáns az a vélemény, miszerint az Európai Unió rákényszeríti nézeteit Magyarországra (100-as skálán 64 pont). Ráadásul ma már az a meggyőződés is gyengébb, hogy az EU új munkalehetőségeket teremt (48 pont) és általánosságban javítja a magyarok életszínvonalát (43 pont). Összességében egy olyan önjáró, bürokratikus szervezet képe rajzolódik ki az Unióról, amely nem veszi figyelembe az állampolgárok akaratát (59 pont), és ahol a magyar nemzeti érdekek érvényesítése szinte reménytelen vállalkozás.

1. táblázat. Most állításokat olvasok fel, és kérem, mindegyikről mondja meg, mennyire ért vele egyet!
 Pártpreferencia szerint, átlagok 100 fokú skálán (0 = egyáltalán nem ért egyet, 100 = teljesen egyetért, 2010. december)

	Fidesz	MSZP	Jobbik	LMP	egyéb párt	nincs pártja	TELJES NÉPESSÉG
Magyarországnak hatékonyabban kellene felhasználnia az uniós támogatásokat	80	77	84	86	79	79	80
Az Európai Unió rákényszeríti a nézeteit Magyarországra	63	60	76	53	62	65	64
Az Európai Unió egy önjáró bürokratikus szervezet, amely nem veszi figyelembe az európai állampolgárok akaratát	59	58	71	44	56	57	59
Az Európai Unió hozzájárul a demokrácia megerősítéséhez Magyarországon	57	59	47	60	56	51	55
Az Európai Unió új munkalehetőségeket teremt Magyarországon	51	51	40	44	38	46	48

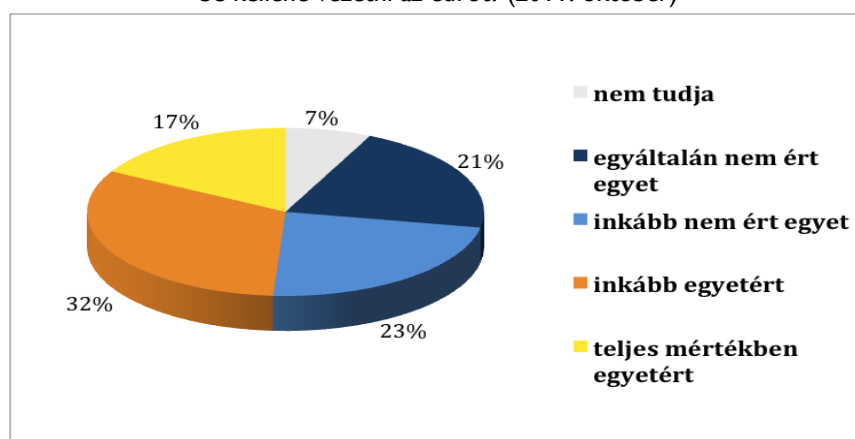
Az Európai Unió javítja a magyarok életszínvonalát	48	45	39	47	34	37	43
Magyarországnak jelentős befolyása van az Európai Unióban hozott döntésekre	39	33	34	26	29	32	34

Forrás: Policy Solutions-Medián

A vizsgált állítások esetében kevés különbség rajzolódik ki az egyes pártok szavazótáborai között. A jobbkiosok határozottabb EU-ellenessége több témában is megjelenik, így például a szélsőjobboldali szavazók vélik leginkább úgy, hogy az EU nem veszi figyelembe a választók akaratát (71 pont) és rákényszeríti akaratát Magyarországra (76 pont). A legtöbb ügyben azonban a jobbkiosok is ugyanott állnak, ahol a többi párt szavazói. Valamennyi parlamenti párt hívei körében egység mutatkozik abban, hogy az Európai Unió kevésbé javítja a magyarok életszínvonalát. Érdekes, hogy az amúgy a leeuróparabarátabb táborral bíró LMP szavazói gondolják a legkevésbé azt, hogy Magyarországnak jelentős befolyása van az Európai Unióban hozott döntésekre (26 pont). Sok kérdés esetében látszik tehát elégedetlenség a választók részéről az EU-val szemben, de ezen bírálatok sem jelentik azt, hogy a választók többsége az EU-n kívül képzelné el az ország jövőjét.

Az EU-val szembeni ellenérzések és a nemzeti szuverenitás féltése ellenére továbbra is vonzó az, hogy az integráció fő irányának részese maradjon Magyarország. Az évek óta húzódó euróválság sem jelenti azt, hogy a magyarok relatív többsége ne akarna csatlakozni az eurózónához. A 2011. őszi Policy Solutions-Medián kutatás szerint a válaszadók 49 százaléka a görög válság és az eurózóna perifériájának egyéb problémái ellenére is csatlakozna az euróövezethez, ha az ország teljesíti a feltételeket (7. ábra).

7. ábra. Ön egyetért azzal, hogy amennyiben Magyarország teljesíti az euroövezethez való csatlakozás feltételeit, be kellene vezetni az eurót? (2011. október)

Forrás: Policy Solutions-Medián

Az ellenzők aránya 44 százalék volt. Összességében ez a kérdés is azt mutatja, hogy az Európai Unió és szimbolikus elemeinek – mint amilyen az euró is – a hazai megítélése jóval

jobb annál, mint amire a Fidesz és a Jobbik erőteljes kommunikációja alapján sokan számítanak.

2. Az euroszkepticizmus okai Magyarországon

Az Európai Unió kritikáját a politikatudományban szokás kizárólag pártszempontok¹ vagy a média attitűdjei² alapján, tehát kínálati szempontból vizsgálni. Ezek természetesen releváns megközelítések, olyannyira, hogy tanulmányunk későbbi fejezetei részletesen ki is térünk ezekre. Azonban állításunk szerint nem szabad elhanyagolni a keresleti oldalt sem, itt azonban a racionális megközelítés (például az uniós támogatások rossz felhasználása és az Unió válsága) keveredik a sokszor érzelmi alapú (például az uniós tagság intézményét „gyarmati sorba lépésként” megélő) politikai attitűdjeivel. Fejezetünk az euroszkepticizmus ezen keresleti oldalára koncentrálna: igyekszünk sorra venni azokat a szempontokat, amelyek meghatározóak lehetnek a magyarországi euroszkepticizmus kialakulása és erősödése szempontjából.

A fejezetben négy olyan szempontot vizsgálunk, amely negatív hatással lehet az Európai Unió megítélésére Magyarországon. Az első, hogy állításunk szerint létezik egy olyan választói csoport hazánkban – és az EU minden országában – amely a csatlakozást a szuverenitás részleges feladásaként értékeli, ezért eleve van egyfajta kereslet az euroszkeptikus politikára. Második szempontunk a csatlakozás elvárások és azok be nem teljesülése, harmadik az Európai Unió „távolsága”, a közvetlen tapasztalat hiánya. Végül kitérünk az Európai Unió elmúlt években tapasztalható gazdasági és intézményi válságára is.

2.1. Az „eleve-szkeptikus” szavazók

Magyarországon 2003. április 12-én tartottak népszavazást az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdéséről. Az eredmények szerint a választópolgárok 83,76%-a, több mint 3 millió ember szavazott a tagság mellett, míg 592 ezer ember voksolt a csatlakozás ellen – ez a választáson résztvevők 16,24%-a.³ Szempontunkból az utóbbiak fontosak, hiszen a csatlakozás ellenzőinek viszonylag magas száma nehezen magyarázható kínálati oldalról. Magyarországon a 2003-as népszavazást megelőzően ugyanis nem volt olyan számottevő politikai szervezet a Magyar Igazság és Élet Pártján (MIÉP) kívül, amely ellenezte volna a tagságot. Érdekes, hogy a MIÉP kommunikációja akkor ugyanarra épült, mint a Fideszhez köthető „Békemenet” demonstrációé vagy a Jobbik programja és szlogenjei: az azóta eltűnt szélsőjobb oldali párt szerint ugyanis az EU-tagság „hazánk gyarmatosítását” és a nemzeti

¹ Dúró (2010): Euroszeptizmus ma. Politikatudományi szemle, 2010. 4. szám, 53-89. oldal http://www.poltudszemle.hu/szamok/2010_4szam/duro.pdf

² Sükösd (2003): Kommunikációs deficit Magyarország európai uniós csatlakozásának médiabemutatásában. Médiakutató, 2003 tél. http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_04_tel/04_kommunikacios_deficit/02.html

³ Forrás: http://valasztas.hu/nepszav03/outroot/hu/10_0.html

önrendelkezés feladását jelentette volna.⁴ Az euroszeptikus pártok hiánya mellett a civil mozgalmak erős ellenkampányával sem magyarázható a nem-szavazatok viszonylag magas aránya: az egyetlen, komolyabb ellenkampány a Szabad Magyarországért Mozgalom tagjaihoz köthető, akik plakátjaikon egy horogkereszt és egy vörös csillag kíséretében ábrázolták az EU jelképeit – ez azonban főként azzal váltott ki médiavisszhangot,⁵ hogy a mozgalom tagjait önkényuralmi jelképek használatáért letartóztatták.

A 2003-as pártpreferenciák egyértelműen mutatják, hogy az egyetlen, a tagságot nyíltan ellenző pártnak a biztos szavazók közötti 2%-os támogatottsága⁶ messze elmaradt a csatlakozást a referendumon ellenzők arányától. Az ellenzők attitűdjei tehát nem magyarázható azzal, hogy a pártok befolyásolták a választók értékítéletét. Azonban a felmérések azt mutatták, hogy a csatlakozásról szóló vita és a kampány a támogatók arányának csökkenését és az ellenzők táborának megháromszorozódását hozta.⁷ Szintén a pártok befolyásoló hatását zárja ki az a jelenség, hogy a Policy Solutions és a Média a magyar EU-elnökség végén készített közvélemény-kutatása⁸ szerint az európai uniós tagságot ellenzők minden párt táborában megtalálhatók.

Axiómának tekinthetjük tehát, hogy létezett (és létezik) egy olyan, egyébként nehezen körülhatárolható és változó összetételű választói csoport Magyarországon, amely a tagságot a nemzeti önrendelkezés feladásaként, hazánk szuverenitásának megsértéseként, esetleg egyenesen gyarmati alávetettségként látja – vagy legalábbis fogékony az ehhez hasonló üzenetekre. Nyilván nehezen vitatható, hogy a magyar parlament lehetőségei szűkültek azzal, hogy Magyarország önként elfogadta a közösségi jog és nemzetközi szerződések primátusát, illetve azzal, hogy az európai döntéshozatal bizonyos elemei immár tagországgként Magyarországra nézve is kötelezőek. Ugyanakkor, legalább ilyen megalapozottan lehet amellet érvelni, hogy tagországgként Magyarország végre beleszólással bír azokba az ügyekbe és döntésekbe, amelynek korábban csak elszenvetője volt.

2.2. A „pragmatikus kiábrándulók”

Nem túlzás azt állítani, hogy a csatlakozást megelőzően – különösen a kampány előtti években – a magyar lakosság többsége komoly várakozással tekintett az Európai Unióba való

⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9pszavaz%C3%A1s_Magyarorsz%C3%A1g_EU-tags%C3%A1g%C3%A1r%C3%B3l#cite_note-8

⁵ Forrás: <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-14/3en-1406.htm>

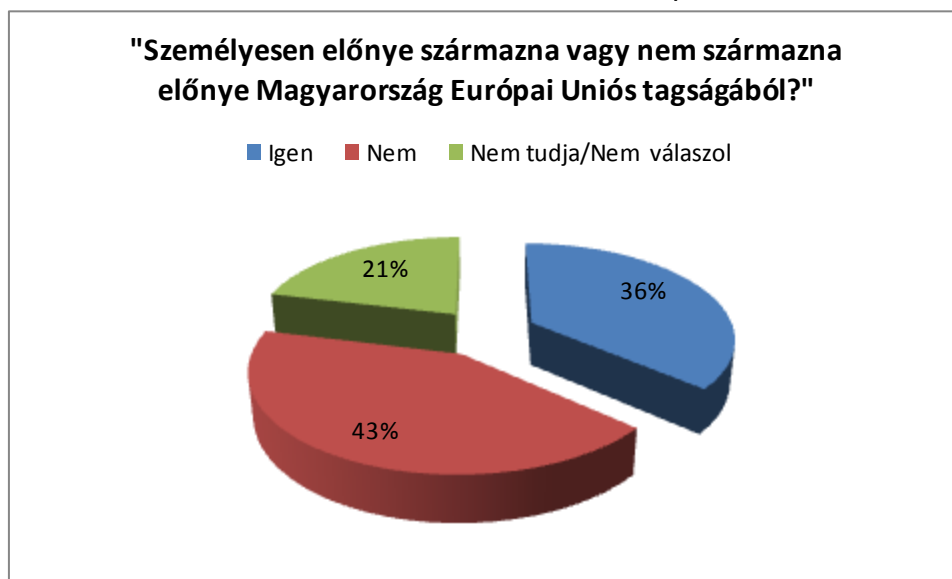
⁶ Forrás: <http://www.gallup.hu/gallup/release/ppref030327.htm>

⁷ Forrás: http://www.gallup.hu/Gallup/release/mo_eu_030228.htm

⁸ Forrás: http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemezések/Policy%20Solutions_Medi%C3%A1n_EU-eln%C3%B6ks%C3%A9g_2011.pdf

belépésre. Az Eurobarometer 2004-ben publikált felmérése szerint amíg a lakosság csupán 29 százaléka válaszolta, hogy „inkább bízunk” a magyar parlamentben, és 31 százalék a magyar kormányban, az EU-ba vetett bizalom 54 százalékos volt.⁹ A Gallup EU-népszavazás előtti felmérése¹⁰ ennél is többet mond a várakozásokról. A kutatás szerint a magyarok 36 százaléka gondolta azt, hogy személyes előnye származhat Magyarországnak EU-tagságból.

8. ábra: Várakozások a csatlakozásról szóló népszavazás előtt

Forrás: Gallup

A felmérések és a népszavazás eredményéből is arra következtethetünk, hogy bár a csatlakozásnak voltak ellenzői, a magyarok többsége komoly előnyöket remélt Magyarországnak belépésétől. A várakozások között volt pusztán pragmatikus-materiális szempont is, így például az EU-s támogatásokból remélt haszon és a Nyugat-Európa-hoz történő jóléti felzárkózás, de természetesen a pro-európai eszmék is fontos tényezők voltak a várakozások kialakulásában. Magyarország többségének „évezredes” (és ma is létező) álma a nyugathoz való csatlakozás.

Szabó Márton így ír erről 2003-as tanulmányában:¹¹ „Legerősebb az a diszkurzív tradíció, amely Európáról úgy beszél, mint vonzó kulturális és civilizációs teljesítményről. Évszázadok óta el sem tudunk képzelni más viszonyítást, mint a Nyugathoz való hasonlítást. Nem ők, mi magunk hasonlítjuk magunkat hozzájuk, szinte kényszeresen.” Majd így folytatja, mintegy megelőlegezve a későbbi folyamatokat: „Az euroskepszis nálunk, legalábbis egyelőre, jelentéktelen. Úgy tűnik, örülünk a történelmi lehetőségeknek, és mindenképpen ki akarjuk

⁹ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb61/nat_hu.pdf

¹⁰ Forrás: http://www.gallup.hu/Gallup/release/mo_eu_030228.htm

¹¹ Szabó (2003): Európa határai. In: A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Budapest. 246-252. oldal

használni, hogy Nyugat-Európa befogad bennünket saját szervezeteibe. Magyarországon szinte mindenki integrálódni akar, és nem nehéz megjósolni, hogy mind az integrálódás, mind az adaptálódás, legalábbis a világpolitika ezredvégi állása szerint, csak idő kérdése. Nem szkepszis uralkodik, inkább óvatosság. Egyrészt a „hivatásos beszélők” a túlzott reményektől óvnak bennünket, mindenekelőtt a tömeges és gyors anyagi gyarapodás illúziójától, másrészt a szakértők a csatlakozás nehézségeiről beszélnek, a felkészülés bonyolultságáról, az adaptáció elkerülhetetlen áldozatairól.”¹²

Az Európai Unióhoz való csatlakozás életszínvonalban nyilvánvalóan nem teljesítette a várakozásokat. Mi több: Magyarországon a csatlakozás évében, 2004-ben csökkent először az életszínvonal hét év növekedés után.¹³ Nyilvánvaló, hogy ez nem áll összefüggésben a tagság intézményével, ugyanakkor a jóléti robbanás még sokáig – egészen máig – elmaradt, jövedelem és foglalkoztatás tekintetében a felzárkózást Magyarország nem tudta elérni a csatlakozás óta. Mindez azért is fontos, mert az uniós csatlakozás volt a rendszerváltást követően az utolsó „közös álma” a magyarok többségének, amely Nyugat-Európába „repíti” az országot, ezt pedig kiábrándulás követte. A magyarok többsége tehát egyszerre emocionálisan (Nyugat-Európa részévé válunk), másrészt igen pragmatikusan (jobb lesz-e az ország helyzete és a személyes anyagi helyzetünk) viszonyult az Európai Unióhoz. A nyugati integráció leginkább a határok lebontásában nyilvánult meg, a materiális felzárkózás azonban az Unió jelentékeny mértékű támogatásai ellenére elmaradt, a 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően pedig még fokozódott is. Összességében tehát elmondhatjuk: Magyarország nagy reményeket fűzött a tagsághoz, ehhez képest kevesebbet kapott, mert kevesebbet kaphatott.

2.3. Az „Európa messze van”szavazók

A csatlakozást követően az európai uniós tagság nem vált közvetlen, kézzelfogható élménnyé a magyarok számára. Az ötévente megrendezett európai parlamenti választások témáin tökéletesen tetten érhető ez a folyamat. A Gallup közvélemény-kutató így írt erről 2009-ben: „A választók elsődleges motivációjában erőteljes szerepet játszik, hogy kifejezzék véleményüket a belpolitikai helyzettel kapcsolatban (is). A biztos szavazók 13%-a kifejezetten csak azért venne részt a választáson, hogy belpolitikai kérdésekben nyilvánítson véleményt, de további 50% számára egyaránt fontosak a belpolitikai szempontok és az, hogy eldönthesse ki jusson az EP-be. Ez utóbbi szempont, önmagában, a biztos szavazók csak 34%-át motiválja a részvételre.”¹⁴ Ez a tendencia tetten érhető abban az egyszerű tényben is, hogy 2004 óta az európai parlamenti választásokat mindig a belföldön legnépszerűbb párt nyerte – ami

¹² Szabó (2003): Európa határai. In: A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Budapest. 246-252. oldal

¹³ Forrás: <http://www.nol.hu/archivum/archiv-337132>

¹⁴ Forrás: <http://www.gallup.hu/Gallup/release/ep090515.htm>

természetesen nem kizárólagos magyar „specifikum”, de jelzi, mennyire kevés szerepe van az európai uniós tevékenységnek az EP-választások végkimenetelével.

Fontos továbbá, hogy az európai döntéshozatal átláthatatlan a magyar választók többsége számára. A bonyolult döntéshozatali eljárások, az Európai Parlament és a Bizottság közti feladatmegosztások, a jogszabályok egy részének csupán célt meghatározó jellege mind olyan tényezők, amelyek távolítják a magyar állampolgároktól az Európai Unió tevékenységét, megismerhetőségét. Ráadásul a Társaság egy 2008-ban publikált felmérése szerint a magyarok alig ismerik az EP-képviselőket, négy évvel ezelőtt csak öt olyan képviselő volt, akit a magyarok legalább 50%-a ismert.¹⁵

A másik fontos, az Európai Unió „távolságát” bizonyító tényező, hogy az EU-ba vetett bizalom sokszor a magyar parlament és kormány „népszerűségével” párhuzamosan emelkedik vagy csökken. Mindez független az Európában zajló folyamatoktól. Az Eurobarometer felmérései szerint például 2006-ban 47, illetve 48 százalék volt a parlament és a kormány bizalmi indexe, az Unióé ekkor egészen 70 százalékig szökkent fel.¹⁶ Egy évvel később ez az arány a parlament és a kormány esetében 26, illetve 27 százalék volt – és az EU népszerűsége is 60%-ra esett.¹⁷ Az Európai Unió népszerűsége 2007-ről 2008-ra zuhant radikálisan,¹⁸ nyilván nem függetlenül a gazdasági helyzet romlásától.

2.4. A válságra érzékenyek

Ha van az euroszeptizmusnak racionális oldala Magyarországon, azt mindenképp az Európai Unió mint intézmény jövőjével kapcsolatos kételyek táplálják. A gazdasági világválság, de különösen a görög válság kirobbanása óta az EU intézményrendszere folyamatos kritika alatt áll. A médiában rendszeressé vált az európai válságkezelés túlzottan a költségvetési fegyelmre építő politikája, tehát az európai válságkezelés körüli aggályok megjelenítése is – ezt jobb- és baloldaltól egyaránt kritizálják hazánkban. Ezek a vélemények különválaszthatók az alapján, hogy „hagyományos típusú” euroszeptizmusról van szó, azaz a nemzetállami szuverenitást és az önrendelkezést féltik-e ezek a szereplők a mélyülő integrációtól, vagy gazdaságpolitikai szempontból közelítik meg az európai válságkezelés és intézményrendszer működését. Míg a jobboldal mindkét típusú kritikával él, addig a baloldalon elsősorban a gazdaságpolitikai bírálatok hangzanak el. Mindez azt eredményezheti, hogy a jövőben az euroszeptizmustól mindeddig „érintetlen” társadalmi csoportok is egyre kritikusabban szemlélik majd az Unióban zajló folyamatokat.

¹⁵ Forrás: <http://index.hu/kulfold/eu/trk0414/>

¹⁶ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_hu_nat.pdf

¹⁷ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_hu_nat.pdf

¹⁸ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_hu_nat.pdf

3. A média hatása a magyar lakosság uniós attitűdjére

Az európai eszme, az európai politikusok valamint az európai intézmények jelentős versenyhátránya a nemzeti jövőképekkel, intézményekkel és politikusokkal szemben az európai nyilvánosság hiánya. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az Unió üzenetei szinte minden esetben egy nemzeti közvetítőn érkezik meg az állampolgárokhoz, azaz a hazai politikusok és médiumok EU-párti vagy EU-ellenes attitűdjén múlik, hogyan látja a lakosság az Unió működését. Ahogy Göncz Borbála és Hegedüs István írja: „a (...) központi kampányok és az európai intézményes kommunikációs módszerek hatékonysága amúgy nagyon is kérdéses: a tagállami pluralista közegben a már korábban politikailag strukturált nyilvánosság keretei között az információkat természetesen gyűrik és értelmezik át a közélet szereplői.”¹⁹

A rendszerváltás után 22 évvel két párhuzamos tendencia figyelhető meg a magyar médiában: a tabloidizáció (bulvárosodás) és a pártosodás (a pártoktól független politikai sajtó arányának csökkenése). Ez a két folyamat jelentős hatást gyakorol az európai uniós hírekre, melyeket – ahogy a fenti idézet is írja – folyamatosan „belegyűrik” a nemzeti kontextusba a különböző közszereplők.

A tabloidizáció révén vagy be sem kerülnek európai kérdések a köztudatba, vagy kizárólag a botrányokról értesülnek az állampolgárok. Míg a nemzeti politika tudatosan él a bulvár eszközeivel, így biztosítva bejutását olyan médiumokba mint az RTL Klub Híradója vagy a Blikk, addig az óvatos uniós kommunikáció lényegében figyelmen kívül hagyja ezeket a csatornákat – ezzel szabad kezet adnak a bulvármédiának az európai uniós hírek kezelésére.

A pártosodás révén a „minőségi” média a hozzá közel álló politikai pártok érdekeinek vagy értékeinek megfelelően tudósít az európai uniós kérdésekről. Ez az elmúlt nyolc évben ahhoz vezetett, hogy a baloldali és a liberális média pozitív, az időszak nagy részében ellenzékben lévő (vagy az uniós intézményekkel „vitában álló”) jobboldali média szkeptikusan írt az integrációs kérdésekről.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a fentiek tükrében a magyar média hogyan hatott az állampolgárok uniós attitűdjére.

¹⁹ Göncz Borbála–Hegedüs István: „*Oly távol vagy tőlem és mégis közel.*” *Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök a hazai választók körében*

3.1. Médiafogyasztás Magyarországon

Európai uniós attitűd-vizsgálatokkor fontos megnéznünk azt, hogy honnan szerzik az állampolgárok az Unióval kapcsolatos információikat, mely médiumok befolyásolják véleményüket és hogyan. Az Eurobarometer 2011-es felmérése szerint a magyarok 97 százaléka legalább hetente néz televíziót, 78 százaléka legalább hetente hallgat rádiót, 69 százaléka olvas újságot, 53 százaléka használja az internetet. Médiahasználat területén tehát egyértelmű a televízió primátusa, ugyanakkor európai mértékben is alacsony a nethasználat (az uniós átlag 64 százalék).²⁰

Még egyértelműbb a televízió véleményformáló hatása, ha azt vizsgáljuk, hogy a használt médiumok közül melyekből szerzi kifejezetten a politikai és európai uniós ismeretét az adott állampolgár. A kutatás szerint a magyarok 64 százaléka számára a televízió az elsődleges hírforrás, 12 százaléka számára az internet, 7 százaléka a nyomtatott sajtóból, 5 százaléka a rádióból értesül az Európai Unióval kapcsolatos hírekről.²¹ Európai összehasonlításban ez azt jelenti, hogy a magyarok számára a televízió és az internet fontosabb, a nyomtatott sajtó és a rádió kevésbé releváns hírforrás, mint az uniós átlagpolgára számára. Az internet második legfontosabb hírforrásként való megjelölése annak tükrében kiemelkedő, hogy minden ötödik magyar háztartás számára nem elérhető a net. Az internet nélküli háztartások aránya (22 százalék) jelentősen meghaladja az uniós átlagot (9 százalék).

A hírforrás kiválasztása feltételezhetően összefüggésben van azzal, hogy mennyire bíznak meg a magyarok az adott médiumban. A közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a magyarok 52 százaléka bízik a televízióban, 47 százaléka a rádióban, 41 százaléka az internetben és 34 százaléka a nyomtatott sajtóban. Uniós összehasonlításban a magyarok az átlag európai állampolgárnál jobban bíznak a televízióban és az internetben, de kevésbé a sajtóban és a rádióban.²²

Összességében látható tehát, hogy vizsgálatunk szempontjából a televízióra kell elsősorban fókuszálnunk, emellett –az internet-penetráció alacsony szintje ellenére - a netes hírek meghatározóak a lakosság uniós attitűdjének formálásában. A nyomtatott sajtó és a rádió mindenképpen csak másodlagos, kevésbé hangsúlyos szerepet tölt be ezen a téren.

²⁰ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_media_en.pdf

²¹ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

²² Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_media_en.pdf

3.2. Televízió

A magyarok televízió nézésre fordított ideje kiemelkedően magas: a 18-49 év közötti korosztály naponta 266 percet (több mint négy órát), az 50 feletti korosztály 411 percet (közel hat órát) néz televíziót egy nap. A tévé nézés során a két nagy országos kereskedelmi csatornára jut az idő 34 százaléka, a közszolgálati csatornákra az idő 14 százaléka. A hírcsatornák közönségaránya 4,7 százalék. Az európai uniós témákkal is foglalkozó műsorok közül a TV2, az RTL Klub és az MI híradója emelkedik ki nézettség tekintetében: a Tényeket mintegy 1,1 millióan, az RTL Klub Híradóját 1 millióan, a közszolgálati híradót 620 ezren nézik átlagosan, ez a három műsor képes érdemben tömegeket elérni uniós ügyekkel.

A legtöbb nézővel rendelkező politikai tartalmú műsorok – top3 ²³		
A műsor neve	Nézők száma (kerekítve)	Európai uniós attitűd
TV2 Tények	1.100.000	Inkább Európa-párti
RTL Klub Híradó	1.000.000	Inkább Európa-párti
MI Híradó	620.000	Inkább euroszeptikus

A magyarok mintegy kétharmada (61 százalék) szerint a hazai televíziók objektívan mutatják be az európai uniós kérdéseket. Ugyanakkor a lakosság 22 százaléka szerint pozitív, 7 százaléka szerint negatív irányban elfogultak a csatornák.²⁴

3.3. Internet

A közéleti kérdésekkel is foglalkozó hazai internetes portálok közül öt honlap napi látogatottsága haladja meg a 100 ezer főt, ezek azok melyek érdemben befolyásolják a lakossági véleményklímát. Ez az öt portál az Index, a Hír24, az [origo], a Hvg.hu, valamint a Hirado.hu. A portálok mindegyikének sajátja, hogy nem – vagy csak nagyon ritkán – jelenítenek meg euroszeptikus attitűdöt, kifejezetten EU-ellenes hangnem pedig lényegében nem található meg a hírek között.

A legtöbb olvasóval rendelkező politikai tartalmú honlapok – top5 ²⁵		
Az oldal neve	Olvasók száma (nyitólap)	Európai uniós attitűd
Index	319.738	Európa-párti
Hír24	256.049	Európa-párti

²³ Forrás: AGB Nielsen Media Research, 2012. május

²⁴ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

²⁵ Forrás: www.webaudit.hu, 2012. június

[origo]	234.918	Európa-párti
HVG.hu	187.046	Európa-párti
Hirado.hu	158.473	Vegyesen Európa-párti és euroszkeptikus

Kifejezetten euroszkeptikus portálok csak a hazai „középmezőnyben” vannak. A leglátogatottabb ezek közül az MNO.hu a maga 73.000 napi látogatójával. A leglátogatottabb kifejezetten EU-ellenes oldal pedig a kuruc.info, amely naponta 51.000 látogatót vonz. Emellett természetesen számos kisebb blog, honlap fogalmaz meg euroszkeptikus üzeneteket, de ezek alacsony látogatottságuk miatt érdemben nem befolyásolják a közvéleményt.

Az internet sokszínűségéből adódóan nehezebb annak elfogultságának percepcióját mérni, hiszen itt más médiumokkal ellentétben nincsenek piacra lépési korlátok, mindenki megtalálja az ízlésének megfelelő oldalt. Ennek megfelelően az Eurobarometer szerint a magyarok 49 százaléka nem tudott vagy nem akart választ adni arra a kérdésre, hogy az internet kiegyensúlyozott információkat ad-e az Európai Unióról. 41 százalék szerint ugyanakkor objektív hírforrás a net, 6 százalék szerint túl pozitív, 4 százalék szerint pedig túl negatív a netes Európa-kép.²⁶

A hírportálokon túl érdemes külön foglalkozni a közösségi oldalak – elsősorban a Facebook – hatásával. A Facebookra 2012 májusáig 3,9 millió magyar iratkozott fel, azaz a lakosság 40 százaléka használja azt jelenleg.²⁷ A magyarok ráadásul az európai átlagnál jobban megbíznak az ezen oldalakon található politikai és európai uniós információkban – azaz a barátok, ismerősök által megosztott hírekben.²⁸ Ugyanakkor a Facebook korlátja a hírek homogenitása: a barátaink politikai irányultsága ugyanis legtöbb esetben nem tér el radikálisan a saját irányultságunktól, így egy Európa-párti felhasználó legtöbb esetben Európa-párti üzenetekkel találkozik a barátai által megosztott tartalommal, míg egy EU-ellenes pedig euroszkeptikus hírekkel. Azaz, azon állampolgárok, akik elsősorban a Facebookot használják elsődleges hírforrásként (nem pedig a rádiót vagy a televíziót), elvéve találkoznak a saját közösségük értékrendjével szembemenő vagy azt megkérdőjelező tartalommal.

A facebookozó magyarok értékrendjébe ad betekintést az alábbi két táblázat:

A legtöbb rajongóval rendelkező politikai tartalmú oldalak – top3 ²⁹		
Az oldal neve	Követők száma	Európai uniós attitűd

²⁶ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

²⁷ Forrás: <http://socialtimes.hu/facebook-statisztika/>, 2012. május

²⁸ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

²⁹ Forrás: <http://socialtimes.hu/top100/>, 2012. március

Orbán Viktor	131.996	Euroszkeptikus
Egymillióan a magyar sajtószabadságért	100.118	Európa-párti
HVG	70.373	Európa-párti

A táblázat alapján látható, hogy a három legtöbb követővel rendelkező politikai oldal közül kettő kifejezetten liberális, és ebből adódóan Európa-párti. Ugyanakkor, Orbán Viktor oldalán – a miniszterelnök euroszeptizmusának növekedésével párhuzamosan – folyamatosan növekednek az euroszeptikus látogatói bejegyzések.

Egy Facebook oldal követőszámán túl fontos az azon folyó aktivitás rátája is. Magyarország három legaktívabb politikai oldala (melyek egyben a legaktívabb magyar oldalak között vannak) a liberális Egymillióan a magyar sajtószabadságért, a részben liberális, részben Unió-kritikus szavazókat tömörítő LMP, valamint az EU-ellenes Jobbik Facebook-lapja.

A legnagyobb aktivitással rendelkező politikai tartalmú oldalak – top3 ³⁰		
Az oldal neve	Aktivitási ráta	Európai uniós attitűd
Egymillióan a magyar sajtószabadságért	83%	Európa-párti
Lehet Más a Politika	81%	Vegyesen Európa-párti és euroszeptikus
Jobbik	75%	EU-ellenes

3.4. Sajtó és rádió

A csökkenő felhasználás miatt a rádió és a nyomtatott sajtó egyre kisebb befolyással van a magyar állampolgárok többségének politikai attitűdjére. Mindez annak ellenére is igaz, hogy a vezető rádiócsatornák hallgatottsága bőven 100 ezer fő/nap felett van, és továbbra is létezik három 100.000 fő feletti olvasottságú politikai újság (Népszabadság, HVG, Magyar Nemzet).

A jelentősebb hallgatószámmal rendelkező rádióadók közül a Kossuth Rádió, a Klubrádió és az Inforádió foglalkozik rendszeresen uniós kérdésekkel. Amíg az előbbi elsősorban a kormányzati véleményeknek ad teret,³¹ így vegyesen Európa-pártiak és euroszeptikusak a

³⁰ Forrás: <http://socialtimes.hu/articlepage/?article=2334-heti-top25---politikai-temak-hoztak-aktivitast>, 2012. március

³¹

Forrás:

http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemezsek/PS%20m%C3%A9diaelemz%C3%A9s_MRI_D%C3%A9li%20Kr%C3%B3nika.pdf

híradások, addig a baloldalhoz kötődő Klubrádió és a jobbközép Inforádió alapvetően pozitív színben tünteti fel az Európai Uniót.

A legtöbb hallgatóval rendelkező politikai műsorokat is sugárzó rádiók – top3 ³²		
A rádió neve	Hallgatottság (kerekítve)	Európai uniós attitűd
Kossuth Rádió	1.516.000	Vegyesen Európa-párti és euroszeptikus
Klubrádió	300.000	Európa-párti
Inforádió	110.000	Európa-párti

Mind a politikai napilapok, mind a politikai hetilapok piacán Európa-párti a piacvezető újság. A balliberális Népszabadságban és a liberális HVG-ben elvéve találkozhat az olvasó euroszeptikus írással. A Fideszhez kötődő Magyar Nemzet ezzel szemben egyre erősebb euroszeptikus hangnemet üt meg, akárcsak – az alacsony olvasottsági adatok miatt a listánkra fel nem kerülő – Magyar Hírlap. A hetilapok közül a második és a harmadik „helyezet” is baloldali kötődésű, ennek megfelelően Európa-párti.

A legtöbb olvasóval rendelkező politikai tartalmú újságok – top5 ³³		
Az újság neve	Értékesített példányszám (kerekítve)	Európai uniós attitűd
Népszabadság	60.000	Európa-párti
HVG	55.000	Európa-párti
Magyar Nemzet	43.000	Euroszeptikus
Vasárnapi Hírek	34.000	Európa-párti
168 óra	20.000	Európa-párti

3.5. Informáltság

Magyarországon egészen a 2010-es évekig nem volt politikai vita európai uniós kérdésekről. A parlamenti pártok egységesen támogatták Magyarország integrációját, az MSZP és az SZDSZ lényegében kritika nélkül, a Fidesz pedig óvatos fenntartásokat megfogalmazva. Ez a szokatlan „nagykoalíció”, valamint az a tény, hogy az uniós tagságról szóló népszavazási kampányban sem jelent meg érdemleges ellenvélemény vezetett ahhoz, hogy 2003-ban a lakosság elsöprő többsége a tagság mellett döntött. Ugyanakkor az állampolgárok uniós kérdésekkel kapcsolatos relatíve alacsony informáltsága a taggá válás után okozott jelentős

³² Forrás: Ipsos-GFK 'Rádiós Közönségmérés'

³³ Forrás: MATE SZ, 2012. május

problémákat, mivel a csatlakozás nem váltotta be azokat a túlzott elvárásokat, melyek a lakosságban éltek.

Míg 2004 őszén még csak 24 százalék,³⁴ jelenleg a megkérdezettek 30 százaléka tartja magát jól informátnak uniós ügyekben.³⁵ Ez az arány nem marad el sokkal az uniós átlagtól, ugyanakkor azt mutatja, hogy 10-ből 7 magyar nem gondolja, hogy elegendő információja van az integrációs folyamatokról. A tudás hiánya, vagy a tudás hiányának érzete egyértelműen bizalmatlanságot szül, mely – mint az előző fejezetekben láttuk – még nem vezet az ország európai uniós tagságának elutasításához, de ahhoz igen, hogy a magyarok kritikusan tekintsenek az integráció folyamatára, és ne szembesüljenek annak valós előnyeivel.

³⁴ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb62_hu_nat.pdf

³⁵ Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

4. A magyar pártok európai uniós programja

A politikai pártok egyszerre kiszolgálói és alakítói a politikai keresletnek. Az euroszkepticizmus témáját vizsgálva az utóbbi tényező megkerülhetetlen: azzal ugyanis, hogy a pártok kommunikálnak a média csatornáin keresztül a választókkal, alakítják az igényeket is – Európa melletti vagy az integrációt ellenző – politikára. Az Európai Unió országainak válsága sajátos igényt teremtett a magyar jobboldali pártokban, amely elsősorban 2010-et követően jelent meg a közbeszédben. Ez az igény nem más, mint Magyarország problémáinak forrását az európai uniós intézményekben találni meg. Nyilvánvaló, hogy Magyarország gazdasági problémái komoly összefüggésben állnak az egész Európát érintő dekonjunktuurával, ugyanakkor a pártpolitikai és parlamenti szinten ez legtöbbször nem az európai válságkezelés kritikájában mutatkozik meg – bár erre is van példa – hanem a Fidesz és a Jobbik részéről az egész Európai Unió intézményrendszerének és működésének támadásában.

A fejezet célja, hogy bemutassa a parlamenti pártok 2010 óta folytatott Európa-politikáját. Hipotézisünk, hogy a Fidesz és a Jobbik a meghirdetett programjához képest sokkal erőteljesebb EU-ellenes politikát folytat, természetesen más-más szinten: míg a Fidesz politikájában egyfajta kettősség jelenik meg az Európai Unióval szemben, a Jobbik az éles elutasítás és a kilépés pártjára állt. Míg a legnagyobb ellenzéki párt, az MSZP teljesen Európa-párti, addig az LMP elsősorban a gazdasági integrációt ellenzi. Mindez azt jelenti, hogy a baloldalon is megjelent az Európai Unió mérsékelt kritikája.

Az egyes pártok uniós attitűdjének összehasonlíthatósága érdekében a pártprogramokat és a választásokat követő retorikát egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékeltük.

A skála értékeihez a következő jelentések társulnak:

Érték	Jelentés
1. EU-ellenesség	A párt a kilépés pártján áll, teljes mértékben ellenzi Magyarország tagságát
2. EU-szkepticizmus	A párt erősen kritizálja az Európai Unió működését, de nem fogalmaz meg nyílt kilépési szándékot
3. Ellentmondásos viszony	A párt viszonya ellentmondásos Magyarország integrációjával kapcsolatban, néhány területen támogatja, más területen kritizálja az EU működését.
4. Támogatás	A párt axiómaként fogadja el Magyarország uniós tagságát, de néhány szakterületen enyhe kritikával kezeli az Európai Unió intézményrendszerét vagy működését
5. Teljes támogatás	Teljesen Európa-párti attitűd, kritikátlan elfogadás

A következőkben az egyes pártok 2010-es választási programjait vesszük sorra. Ezeket abból a szempontból vizsgáljuk, hogy mennyire támogatják a magyar politikai pártok e hivatalos dokumentumokban Magyarország EU-tagságát, az integráció mélyítését és mennyiben kritikusok az Európai Unió politikájával szemben.

4.1. A Fidesz-KDNP programja

A két kormányzó pártot nemcsak politikai okokból – a 2010-es országgyűlési választáson is közös listán indultak – érdemes egységként kezelni, hanem azért is, mert a KDNP 2008 óta³⁶ nem jelentkezett önálló pártprogrammal. A Fidesz-KDNP 2010-es választási programja,³⁷ amely kisebb módosításokkal kormányprogrammá is emelkedett³⁸ a választásokat követően, meglehetősen szűkszavúan fogalmaz a párt (és kormányprogram elfogadásával megalakult kormány) Európai Unióhoz fűződő kapcsolatáról. Mindkét dokumentumban összesen kilencszer szerepel az „Európai Unió” kifejezés, többnyire nemzetközi összehasonlítás leírásaként. Összesen három olyan tagmondat található a programokban, amelyek az EU-hoz fűződő viszony leírására többé-kevésbé alkalmasak.

Az első a bürokráciacsökkentésről szól, és együttműködési lehetőségeket vet fel. Eszerint „az új kormánynak aktív részt kell vállalnia az Európai Unió bürokráciaellenes, a szabályozás egyszerűsítését célzó törekvéseinek megvalósításában”³⁹ A második idézet árulkodó, ugyanis az Orbán-kormány által a későbbiekben is hangoztatott keleti nyitás lehetőségét veti fel. Eszerint „új világgazdasági nyitásra van szükségünk, ami a Kelet felé való nyitást is jelenti, megtartva az Európai Unió tagjaiként élvezett előnyeinket.”⁴⁰ A program azt az elképzelést hivatott kinyilvánítani, hogy Magyarország kelet és nyugat felé gazdaságilag egyaránt nyitott ország legyen: ez azonban a gyakorlatban elmozdulást jelent a korábbi egyértelmű európai orientációtól. A harmadik idézet a „Magyarország – kompország” teóriát hivatott modern formába öntetni: „Ki kell használnunk azt a lehetőséget, hogy az Európai Unió ázsiai külkereskedelmének jó logisztikai bázisa lehet Magyarország, mert itt alkothatnak európai közlekedési csomópontot a vasúti, közúti, vízi és légi közlekedési csatornák.”⁴¹

³⁶ A Kereszténydemokrata Néppárt Programja (2008) <http://nezopointintezet.hu/files/2012/03/A-Kereszt%C3%A9nydemokrata-N%C3%A9pp%C3%A1rt-programja-2008.pdf>

³⁷ Nemzeti Ügyek Politikája (2010). A Fidesz-KDNP választási programja. Fidesz – Magyar Polgári Szövetség Központi Hivatal, KDNP. <http://program2010.fidesz.hu/>

³⁸ A Nemzeti Együttműködés Programja (2010) <http://www.kormany.hu/download/c/27/10000/a%20nemzeti%20egy%C3%BCttm%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9s%20programja.pdf>

³⁹ Nemzeti Ügyek Politikája (2010). 29. oldal

⁴⁰ Uo. 46. oldal

⁴¹ Uo. 46. oldal

A fenti idézetek ugyan korántsem elégségesek ahhoz, hogy megfogalmazzuk a Fidesz-KDNP hivatalos álláspontját az Európai Unió politikájával kapcsolatban, ugyanakkor néhány megállapítás levonható belőle: eszerint a Fidesz Magyarországot az Európai Unió tagjaként képzei el, politikájának integráns részét képi az Unió nyújtotta lehetőségek kihasználása, ugyanakkor új piacokat és szövetségeket is keresne a párt Keleten, a program pedig kritikát nem tartalmaz.

Érdemes azonban megvizsgálni a Fidesz 2009-es EP-választás programját is.⁴² A dokumentum egyértelműen Európa-pári hangot üt meg, többek közt történelmi felzárkózási folyamatról beszél, amelynek legfontosabb lépései a rendszerváltás és hazánk „Európai Unióhoz történt csatlakozása” voltak.⁴³ Ugyanakkor a program megjegyzi, hogy „az Európai Unióhoz való csatlakozásban az ország felemelkedésének, a polgárok jóléte növelésének eszközét láttuk, tehát nem önmagáért való célként kezeltük.” E kijelentés értelmezése ellentmondásos: egyrészt azt mutatja, hogy a Fidesz szerint az európai integráció nem öncél, de pozitív következményeket hordoz Magyarország számára.

Ami a Fidesz 2010-től folytatott euroszkeptikus retorikáját ismerve meglepőnek tűnhet, hogy ugyanebben a programban a Fidesz a 2002 óta kormányzó szocialista-liberális kormányt vádolja Európa-ellenes retorikával, sőt, ennél is tovább megy: állításuk szerint ugyanis az Unió megítélése a szocialista-liberális kormány kommunikációja miatt romlott Magyarországon: „2002 óta az is meghatározó irányvonala a magyar kormányzati politikának, hogy minden kellemetlenségért a külső tényezőket, azon belül is előszeretettel az Európai Uniót kell hibáztatni. A felelősség folyamatos hátrítása, a hazugságok megtették a hatásukat: a felmérések tanúsága szerint ma Magyarország rendelkezik a 2004-ben csatlakozott országok közül a legnegatívabb unió-képpel, pedig a belépéskor még az egyik leginkább Európa-párti új tagállamnak számítottunk.”⁴⁴

Összességében tehát a Fideszt a programja alapján az Európai Uniót támogató, azonban a hivatalos dokumentumokban is óvatosan fogalmazó pártként értékelhetjük, ami kategorizálásunkban a 4-es értéknek felel meg.

⁴² Igen, Magyarország többre képes! (2009) A Fidesz európai parlamenti választási programja. <http://nezopontintezet.hu/files/2012/03/A-Fidesz-Eur%C3%B3pai-Parlamenti-v%C3%A1laszt%C3%A1si-programja-2009.pdf>

⁴³ Uo. 6. oldal

⁴⁴ Uo. 14. oldal

4.2. Az MSZP programja

Az MSZP esetében a párt 2010-es választási programja⁴⁵ pontos választ ad a párt európai uniós elkötelezettségének kérdésére. Az MSZP a dokumentum szerint nemcsak a hazai érdekeket képviselné Európában, hanem az európai értékeket is Magyarországon: „2004. május 1-jével Magyarország belépett az Európai Unióba, mely a nemzeti érdekérvényesítés kerete mellett a magyar nemzet európai keretek között történő újraegyesítését is jelenti. Célunk az európai értékek képviselője itthon, hazai érdekek képviselője Európában”.⁴⁶

A Szocialista Párt emellett az egyetlen párt volt 2010-ben, amely egyértelműen hitet tett az integráció mélyítése és a szervezet bővítése mellett: „Az Uniót a gazdasági és politikai integráció távlatában látjuk, egyaránt hívei vagyunk a bővítésnek és a mélyítésnek. Elvárjuk és kívánjuk, hogy a tagállamok közötti szolidaritás egyre hangsúlyosabban jelenjen meg a mindennapokban.”⁴⁷ Ezen kívül a Lisszaboni szerződést is egyértelműen hasznos lépésnek tekinti az MSZP a program szerint: „hiszünk a Lisszaboni szerződés végrehajtása során az európai integráció felgyorsulásában, amelyet a belső politikai folyamatok szervezésében és a külpolitika alakításában is figyelembe kell vennünk.”⁴⁸

Összegzésképpen az MSZP attitűdjét a választási program alapján egyértelműen támogatónak, Európa-pártinak, az integráció, a mélyítés és a bővítés mellett elkötelezettnek ítélnéljük, ami 5-ös értékelésnek felel meg skálánkon.

4.3. A Jobbik programja

A Jobbik programjából⁴⁹ egy tipikus euroszkeptikus párt képe bontakozik ki. Az euroszkepticizmus azonban meglehetősen ellentmondásosan jelenik meg a „Radikális változás” című anyagban. Egyrésztől ugyanis a Jobbik meglehetősen erőteljes – de korántsem olyan élesen elutasító, mint 2011-2012 során – módon kritizálja az Európai Unió jelenlegi intézményrendszerét, fejlődési irányát. A program szerint a párt tévútnak tartja a Lisszaboni szerződés által körvonalazott integrációt. A párt azt állítja, „az európai együttműködés elkötelezett híve”, ugyanakkor egy „valós értékek nélküli, globális szuperállamhoz” nem kíván asszisztálni.⁵⁰ Ez a nemzetek Európája koncepció, amely érdekes módon nemcsak a

⁴⁵ Nemzeti modernizáció, összetartó közösség (2009) Ajánlat a demokratikus oldal programjára. MSZP Országos Központ <http://mitigernek.hu/images/docs/mszp2010.pdf>

⁴⁶ Uo. 39. oldal

⁴⁷ Uo. 40. oldal

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Radikális változás (2010). A Jobbik országgyűlési választási programja a nemzeti önrendelkezésért és a társadalmi igazságosságért. <http://www.jobbik.hu/sites/jobbik.hu/download/jobbik-program2010OGY.pdf>

⁵⁰ Uo. 75. oldal

szélsőjobboldali párt, de a Fidesz kommunikációjában is megjelent,⁵¹ igaz, utóbbiában nem a 2010-es választások előtt, hanem mintegy a válságra adott válaszul.

A Jobbik azonban ennél is tovább megy: a párt ugyanis két lehetőséget vázol programjában Magyarország előtt: az első az Unióból való kilépés, a második pedig az, hogy az európai uniós érdekérvényesítés lehetőségeit kihasználva hazánk olyan szövetségi rendszerbe csatlakozik, amely alapvetően új irányba tereli a közösséget. Ezt a program a következőképpen fogalmazza meg: „Magyarország jövője meggyőződésünk szerint hosszabb távon nem képzelhető el a jelenlegi tendenciákra épülő EU keretein belül. Amennyiben az Unió ebbe az irányba halad, hazánknak meg kell fontolnia, hogy saját megmaradása, érdekérvényesítése és gyarapodása céljából kilépjen ebből a közösségből, és újragondolja nemzetközi viszonyrendszerét. A másik lehetőség, hogy megtaláljuk az Unió tagállamaiban azokat a szövetségeseket, akik hasonlóan gondolkodnak, mint mi, és egészen új pályára állítjuk a kontinentális együttműködést. Közös megvalósítjuk a Nemzetek Európáját, amely a nemzetek sokszínűségére, egyenlőségére és kölcsönös érdekazonosságára épül.”⁵²

A bővítés kapcsán is szkeptikus álláspontot képvisel a Jobbik. Programjukban bírálják például a román csatlakozás állításuk szerint „feltétel nélküli” megszavazását, emellett felvetik a Lisszaboni szerződés elfogadása körüli demokratikus deficit problémáját is.⁵³ További problémája a Jobbiknak, hogy külföldiek ne szerezhessenek földtulajdont az országban – szerintük ugyanis a moratórium meghosszabbítása nem elegendő, kifejezett tiltásra van szükség. Emellett megalapozottabban bírálják a közösség tétlenségét a szlovák nyelvtörvény ügyében, a pályázati pénzek felhasználásának korrump rendszerét – bár ez utóbbi inkább a mindenkori kormány és önkormányzatok felé kritika –, és a pályázati rendszer adminisztrációs terheit.⁵⁴

Összességében ellentmondásosnak nevezhető a Jobbik viszonya az Európai Unióhoz, legalábbis a pártprogram alapján. Egyrésztől ugyanis a szélsőjobboldali párt felveti a kilépés lehetőségét, másrésztől azonban számít a pályázati pénzekre, sőt, számítanak a határon túl élő magyar kisebbségek védelmére is: „kiépítünk egy olyan, a Kárpát-medence elcsatolt, magyarlakta területeire kiterjedő, állami és uniós támogatással működő magyar jogvédő hálózatot, amely képes hatékony és szakszerű segítséget nyújtani az elszakított területeken élő magyarság egyéni és közösségi jogainak megsértése esetén. Ilyen jogsérelmek esetén a Jobbik a kiemelt ügyekben azonnal riasztja a hazai és nemzetközi közvéleményt, az Európai Uniót és más nemzetközi szervezeteket, és a megfelelő jogi fórumokon lép fel az elégtételért.”⁵⁵ Emellett a határon túli területek támogatását szinte kizárólag az Európai Unió

⁵¹ <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=181233>

⁵² Radikális változás (2010). 75. oldal

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo. 76. oldal

⁵⁵ Uo. 55. és 57. oldal

segítségével képzeli el a párt, elismerve a közösség eddigi érdemeit is e téren: „az Európai Unió 2007 és 2013 között közel 8 milliárd eurót fordít a határon átnyúló programokra, a 2014 és 2020 közötti időszakban elsőbbséget élvez majd az Európai Területi Együttműködési Csoportosulás (EGTC), ezért a Jobbik ösztönözni és támogatni kívánja minél több hasonló együttműködés létrejöttét.”⁵⁶

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a Jobbik euroszkeptikus párt a programja alapján, amely felveti a közösségből való kilépés lehetőségét, de a bennmaradását is; nem foglal egyértelműen állást a kérdésben. Sőt, bizonyos szempontból (pályázati pénzek, jogvédelem) még számít is az Európai Unió segítségére. Ezért a Jobbik Unióval kapcsolatos attitűdje a 2-es kategóriába sorolható.

4.4. A Lehet Más a Politika programja

Az LMP programja⁵⁷ egyértelmű állásfoglalást tartalmaz az Európai Unió mellett, ugyanakkor sok tekintetben kritizálja is annak korábbi és jelenlegi működését. A program leszögezi, hogy „Az Európai Uniót a benne részt vevő demokráciák hatalmas teljesítményének, megőrzendő értéknek tartjuk. Úgy látjuk, olyan esélyt ad a társadalmi igazságosságot középpontba helyező, sajátosan európai gazdasági-társadalmi berendezkedés megőrzésére, a globális problémák érdemi kezelésére és az európai népek békés együttélésének garantálására, amely az Unió nélkül nem állna rendelkezésre.” Emellett azt írják: „részt veszünk az Európai Unióban megvalósult politikai integráció fejlesztésében, egyebek mellett a demokratizálásában.”⁵⁸ Mindez egyértelművé teszi, hogy a Lehet Más a Politika hosszú távon is az Európai Unióban gondolkodik, támogatja az együttműködést és hazánk tagságát, ugyanakkor reformálandónak tartja az Unió intézményrendszerét, politikáját és demokratikus átláthatóságát, működését. Az LMP tehát támogatja az integrációt, az intézményrendszer fejlesztését és a bővítést is (Horvátországgal, míg Törökország csatlakozását a tagállamok tiltakozása miatt valószínűtlennek látja).

A mérleg kritikai oldalán több elem is szerepel. Először is: az LMP a választók számára átláthatatlannak tartja az Európai Unió demokráciáját. Szerintük „ki kell terjeszteni azoknak az ügyeknek a körét, amelyekben az Unió polgárai által közvetlenül választott Európai Parlament és az Európai Tanács (sic!) az együttdöntési eljárás (sic!) keretében dönt. Növelni kell az Európai Parlament szerepét, erősíteni kell a kezdeményezési jogát az európai

⁵⁶ 58. oldal

⁵⁷ A fenntartható jövő, a befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája (2010). A Lehet Más a Politika választási programja. http://lehetmas.hu/upload/9/9/201003/LMP_Program_2010_1.pdf

⁵⁸ A fenntartható jövő, a befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája (2010). 37-38. oldal

jogalkotásban is.”⁵⁹ A hatékonyság érdekében pedig a Lehet Más a Politika az ellenszavazat nélküli egyetértés felől a minősített többségi döntés irányába mozdulna el.

A párt programja alapján átláthatósági problémákkal, demokráciadeficittel, ellenőrzési és legitimációs gondokkal egyaránt küszködő⁶⁰ Európai Unió másik problémája az LMP szerint, hogy egyelőre nem tud kellőképpen fellépni a szegénység és az ökológiai kizsákmányolás ellen. „Ezért szerintünk a globális kormányzás ma gyenge és széttagolt multilaterális intézményrendszerének fejlesztésére van szükség. A globalizáció körülményei között a szociális védelem, a közszolgáltatások és társadalombiztosítási szolgáltatások hagyományosan magas európai színvonalának megvédéséért szerintünk az Európai Uniónak is cselekednie kell. (...) A mi meggyőződésünk szerint Európában a migrációs politikának is a globális szolidaritás és felelősség kell, hogy a kiindulópontja legyen.” – írja a program.⁶¹

Az LMP programja összességében tehát egyértelműen Európa-pártinak, de az Európai Unióval szemben kritikusnak mondható, a párt tehát felosztásunk szerint a 4-es kategóriába tartozik.

⁵⁹ Uo. 40. oldal

⁶⁰ Uo. 20. oldal

⁶¹ Uo.

5. A pártok EU-hoz kapcsolódó retorikája

Egy párt programja és a kormányra kerülve a program végrehajtása között mindig vannak eltérések – ezeket fontos és érdemes elemezni, ha a kormányzati teljesítményt mérjük. Azonban nem ritka jelenség az sem, hogy egy párt programja és politikája, retorikája között ellenzékben is tapasztalunk eltérést. Az Európai Unióhoz kapcsolódó kommunikáció – látni fogjuk – néhány párt és politikai esetében mintapéldája ennek.

A pártok retorikája azért kiemelkedően fontos ebben a relációban, mert a politikusok és pártok képesek befolyásolni azt, hogyan vélekedjenek szimpatizánsaik egy-egy témáról. Az EU kapcsán kiváló példa a Jobbik szavazótábora, amelyben a Jobbik Európa-ellenes retorikájának erősödését követően „radikális változás” következett az Unió megítélésében, természetesen negatív irányban.⁶²

Az alábbiakban az egyes parlamenti pártok pártelnökeinek megnyilvánulásait vizsgáltuk, hiszen a pártokban különböző érdekek és nézetek lehetnek jelen: az elnök (illetve az LMP esetében a frakcióvezető) azonban megszólalásaiban az egész politikai alakulatot reprezentálja.

5.1. A Fidesz-KDNP retorikája

A Fidesz-KDNP európai uniós kommunikációjára az „ellentmondásos” a legmegfelelőbb kifejezés. Míg korábban azt láttuk, hogy a kormánypárt(ok) programja óvatos, de egyértelmű EU-párti eszmékről tesz tanúbizonyságot, a Fidesz-KDNP retorikájára az „egyértelmű” szó illik legkevésbé. „Nem leszünk gyarmat” volt a 2012. január 21-én lezajlott, „Békemenet” névvel meghirdetett grandiózus kormánypárti demonstráció szlogenje. A Békemenet elméletben civil kezdeményezés, ám a résztvevők személye (Széles Gábor kormányközeli üzletember, a jobboldali Echo TV és a Magyar Hírlap tulajdonosa, illetve Bayer Zsolt Fidesz-tag publicista vezették a menetet) és bizonyos, a szervezés körüli anomáliák⁶³ azt sugallják, hogy a Fidesznek nem kevés köze volt az akár százezres méretű demonstráció megszervezéséhez. A szélsőjobboldaltól „kölcsonvett” szlogen az Európai Unióra utalt, ahogyan – még ennél is nyíltabban – fejezte ki euroszeptikus nézeteit Orbán Viktor

⁶²

http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzesek/B%C3%ADr%C3%B3%20Nagy-R%C3%B3na_Tudatos%20radikalizmus_v%C3%A9gs%C5%91.pdf

⁶³ Az esemény sajtókapcsolattartójának az MTI a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) sajtóosztályát jelölte meg. http://hvg.hu/itthon/20120312_mti_kim_bekemenet_magyarorszagert

miniszterelnök 2011. március 15-én,⁶⁴ amikor Brüsszelt az 1989 előtti Moszkvához hasonlította.

Lényegében a Békemenet üzenetét ismételte meg Orbán Viktor 2012. március 15-én is, amikor az Európai Unióval szemben folytatott „gazdasági szabadságharcot” az 1848. március 15-i, Habsburgok elleni forradalomhoz hasonlította: „1848 politikai és szellemi programja úgy hangzott: nem leszünk gyarmat! A magyarok programja és kívánsága 2012-ben így hangzik: nem leszünk gyarmat!”⁶⁵ Orbán Viktor nem csak nemzeti ünnepeken bírálta nyíltan az Európai Unió politikáját. 2012 áprilisában egy rádióműsorban például úgy fogalmazott, hogy „jól láthatóan az Európai Unió nem tud megbirkózni azzal a történelmi kihívással, azzal a nagy változással, amit most átél az egész világ, és ami abból Európára hárul: a megújulás nagyon lassan halad.”⁶⁶ Sőt, Orbán 2012-ben, az egri városi televízióknak adott interjújában az európaiság iránt elkötelezett, de a brüsszeli bürokraták viselkedése miatt Európai Unió ellenfelévé váló emberként definiálta önmagát.⁶⁷ A miniszterelnök korábban is alkalmazott euroszkeptikus retorikát: 2011 áprilisában a parlamentben fejtette ki, hogy pártja nem hisz az Európai Unióban (hanem Magyarországon hisz),⁶⁸ pártja XXIV. Kongresszusán pedig a brüsszeli diplomatáknak kiosztott „kokikról” és „sallerekről” beszélt.⁶⁹

Mindez a váltás Orbán Viktor retorikájában meglehetősen gyorsan következett be. 2011 elején a miniszterelnök még arról beszélt az Európai Parlament plenáris ülésén, hogy az erős Európai Unió feltétele Magyarország sikerének.⁷⁰ De nemcsak nemzetközi fórumokon tett hitet Orbán Viktor az európai eszme mellett: 2010 végén a miniszterelnök még ígéretet tett az európaiság terjesztése mellett a választópolgárok között: „Találkozom mind a huszonhat tagállam vezetőjével, és mindenhol szót fogok emelni az erős Európa eszménye mellett, és

⁶⁴ „Eskünhöz híven nem túrtuk el 48-ban, hogy Bécsből diktáljanak nekünk, nem túrtuk el 56-ban és 1990-ben sem, hogy Moszkvából diktáljanak. Most sem hagyjuk, hogy Brüsszelből vagy bárhonnan bárki is diktáljon nekünk.” [...] „Senkitől sem tűrünk hát kioktatást, és mindenkitől elvárjuk, hogy Magyarországnak és a magyaroknak megadja a kijáró tiszteletet.”
<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/1848-es-2010-is-megujulast-hozott>

⁶⁵ <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-miniszterelnok-unnepi-beszede-a-kossuth-lajos-teren>

⁶⁶ http://orbanviktor.hu/interju/orban_viktor_az_allamforol_az_imf-rol_es_a_tranzakcios_adorol

⁶⁷ "Nagyon sok, az európaiság iránt elkötelezett ember él, a többségünk ilyen Magyarországon. De az, amit tapasztalunk, az a viselkedés, az a bánásmód, az a nyegleség, az a bántó, sértő, inzultáló hangnem, ahogyan velünk és rólunk beszélnek, az bizony nem barátainvá tesz minket az Európai Uniónak és az európai gondolatnak, hanem inkább ellenfelévé"

⁶⁸ http://www.parlament.hu/naplo/082/n082_014.htm

⁶⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=wQdcDEQ3FA>

⁷⁰ „Meggyőződésem, hogy az Európai Unió valamennyi tagországa, köztük az én hazám is, csak akkor lehet erős és sikeres, ha maga az Európai Unió is erős.”
<http://akadalymentes.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-europai-parlament-plenaris-ulesen-2011-januar-19>

megpróbálom a magam eszközeivel is közelebb vinni az európai gondolat szépségét a választópolgárokhoz.”⁷¹ 2011-ben pedig történelmi sikert emlegetett a magyar európai uniós tagság megszerzése kapcsán.⁷²

Orbán kétarcú kommunikációjának értelmezése nem tűnik bonyolult feladatnak. A kormányzás első kudarca az Európai Bizottság és a magyar kormány közötti konfliktus volt azzal kapcsolatban, hogy előbbi engedélyezi-e Magyarországnak a 3% feletti költségvetési hiánycélt – a Bizottság nemet mondott a magyar követelésre. Ráadásul a kormányzás az elmúlt két évben nem tudta ugyanis beváltani azokat az ígéreteket, amelyeket a választások előtt tett; az egymást követő megszorításokért pedig a ciklus felénél egyre nehezebb az ellenzéket (amely ráadásul egyharmad alatti mandátumaránnyal bír a parlamentben) felelőssé tenni. A Fidesz tehát az elmúlt évek csatározásai során valóban felvett egy euroszkeptikus attitűdöt, egyfajta ellenségképzés zajlik a kormány részéről az EU ellen a hazai választók számára. Ezért figyelhető meg a kettősség a Fidesz retorikájában: míg Orbán Viktor külföldön sokszor a piacokat megnyugtatni képes üzeneteket fogalmaz meg, belföldön akár a szélsőjobbtól kölcsönzött üzenetekkel támadja az Európai Uniót és annak intézményeit. Akármi is legyen azonban a Fidesz motivációja az EU-ellenes kirohanásokra, megállapítható, hogy a párt programjához képest egy ellentmondásosabb és Európa-ellenesebb irányban indult el. Az EU-elnökség alatt a Fidesz ötös skálánkon még a 3-as (ellentmondásos viszony) kategóriába tartozott, az elmúlt évben azonban a Fidesz – és különösen a miniszterelnök – az EU-szkeptikusok táborába (2-es kategória) vezette pártját.

5.2. Az MSZP retorikája

Ha a Fidesz Európa-politikáját ellentmondásosnak ítéltük, az MSZP e tekintetben stabil és programjával megegyező politikát folytatott az elmúlt két évben. Mesterházy Attila pártelnök 2010 óta számtalan alkalommal tett hitet az európaiság eszméje mellett. Mindezt az sem tudta kikezdeni, hogy 2011-ben a magyar kormány képviselőjében Orbán Viktor vehette át az Európai Unió soros elnökségét. Ezt megelőzően fogalmazott az MSZP elnöke úgy, hogy „a Magyar Szocialista Párt elkötelezettsége az európai értékrend és Magyarország uniós tagsága mellett 20 éve töretlen, ez határozza meg viszonyunkat Magyarország soros elnökségéhez is. A soros elnökség sikere az ország sikere lesz, benne a kormányé, az ellenzéké egyaránt.”⁷³

⁷¹ <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-europai-parlamenti-elnokok-ertekezleten-2010-december-2>

⁷² <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-europa-haz-avatasan-2011-januar-7>

⁷³ http://www.parlament.hu/naplo/037/n037_101.htm

Az MSZP kommunikációjában az európaiság mellett elkötelezett értékrend töretlensége egyfajta sikerként is megjelenik. Mesterházy Attila több beszédében is szembeállította Orbán Viktor euroszkepticizmusát a Szocialista Párt nézeteivel: „Mi pro-európai párt vagyunk, minden konstruktív támogatást meg kívántunk adni, de még csak párbeszédre sem törekedett a kormány az ellenzékkel. A Fidesz a maga kétharmadával a Tocqueville óta ismert „többség zsarnokságát” képviselte, miközben Bécshez és Moszkvához hasonlította Brüsszelt.”⁷⁴ Sőt, az MSZP elnöke a parlamentben üdvözölte azt is, amikor Orbán Viktor Európa-barátabb hangnemet ütött meg az Európai Parlamentben.⁷⁵ Az MSZP elnöke emellett igyekezett a választókat is meggyőzni az európai uniós tagság hasznáról, ami szerinte „előnyös minden magyar állampolgárnak, hiszen hét év alatt több mint 8000 milliárd forint támogatás segíti a fejlődésünket, ez évi több mint egyezer milliárd forint.”⁷⁶

Az MSZP tehát az európai eszme tisztelete és a racionális, anyagi okokból is érvel az Európai Unió mellett. Ehhez csatlakozik az általános érv, miszerint ha Magyarország nem lenne tagja a szervezetnek, akkor a döntéseknek nem alakítója, csak elszenvedője lenne: „azt gondoljuk, hogy mindig jobb és helyesebb a tárgyalóasztal azon oldalán ülni, ahol a döntések születnek, ahol bele tudunk szólni, mint ott, ahol pusztán csak el kell fogadni ezeket a döntéseket.”⁷⁷

Ugyanakkor, a szocialistáknál az Unió-pártiság egyben a kritikai észrevételek szinte teljes hiányát is jelenti. Mindezt jól mutatja, hogy az MSZP, illetve Mesterházy Attila egyetlen alkalommal bírálta az Európai Unió (illetve a Bizottság) döntését, ez pedig a kohéziós források befagyasztásának híre volt. A Szocialista Párt elnöke erre reagálva ezt írta: „Magyarországnak szüksége van arra a pénzre, amelyet igénybe vehet a kohéziós alapból. Sőt, úgy gondolom, hogy nem helyes az az uniós politika, amely a költségvetési fegyelem megsértésére a felzárkóztatást szolgáló pénzek elvonásával reagál. Ez a gyerekek a fürdővízzel együtt való kiöntésének tipikus példája.”⁷⁸

5.3. A Jobbik retorikája

Nemcsak a Fideszre, a Jobbikra is igaz, hogy programjában meghatározotthoz képest erősebben EU-ellenes hangokat üt meg kommunikációjában. Csak amíg ez a Fidesz esetében azt jelenti, hogy Európa-pártiból szkeptikussá változik, a Jobbik euroszkeptikusból vált erősen Unió-ellenessé. Nincs jobb jelképe ennek, mint a Jobbik 2011. január 14-i tüntetése, amikor a párt alelnöke, Novák Előd a Jobbik EU-ellenes demonstrációján – amelyet „Tagok legyünk,

⁷⁴ <http://mesterhazyattila.hu/hirek/nem-orban-euroszkepticizmusara>

⁷⁵ Napirend előtti felszólalás, 2011. február 13, Mesterházy Attila

⁷⁶ Sajtótájékoztató az Európa Nap alkalmából, 2012. május 9, Kovács László

⁷⁷ Napirend előtti felszólalás, 2011. február 13, Mesterházy

⁷⁸ <http://mesterhazyattila.hu/hirek/ujgyakorlat>

vagy szabadok?” címmel hirdettek meg – egy uniós zászlót égetett el.⁷⁹ A Jobbik nyíltan sürgeti a kilépést, honlapján önmagát „az EU-ellenes erőként” definiálja, parafrazálva saját korábbi szlogenjét: „az új erőt”.

Figyelemreméltó a Jobbik EU-kommunikációjával kapcsolatban, hogy igazán komoly szakmai érvek igen ritkán jelennek meg a rendkívül radikális üzenetek mellett. Ezek egyike, hogy a 2003-as népszavazáshoz képest megváltozott az Európai Unió működésének iránya, ezért az emberek „nem is tudták”, mire mondanak igent a referendum alkalmával. A Jobbik problémásnak tartja, hogy az Unió egyre inkább „amerikanizálódik” és azt is, hogy – szerintük – a közösség egyre inkább „Európai Egyesült Államokként” kezdett működni: „2003-ban, abban talán egyetértünk, nem erre az Európai Unióra szavaztak igennel az emberek. Abban is egyetértünk, hogy 2010-ben senki sem kapott felhatalmazást, sem önök, sem mi, hogy az europaktumról döntsünk, mert 2010-ben még nem volt europaktum. Azzal is egyetértünk, hogy ez az Európai Unió már egészen más, mint aminek indult, ez az Európai Unió most már az Európai Egyesült Államok, ebben nem akarunk tagok lenni, és ebben a helyzetben egyetlen elfogadható politikai megoldás van, ami mindenki számára elfogadható, ez a népszavazás. Kérdezzük meg az embereket, akarják-e így, akarják-e ezekkel a feltételekkel a további csatlakozást, a további tagságot.”⁸⁰

Érdekes, mennyire egybecsengenek a Fidesz és a Jobbik üzenetei, amennyiben az Európai Unió elleni kommunikációs offenzíváról van szó. A Jobbik azonban – ahogyan a zászlóégetés is mutatta – jóval radikálisabb a kormánypártnál, így Orbán Viktort is puhasággal, az Uniónak való behódolással támadja. A Jobbik 2012-től folytatott EU-kommunikációját Vona Gábor pártelnök 2012. május 12-én, a Magyar Élet Menete elnevezésű Jobbik demonstráción elmondott beszéde foglalja legjobban össze: „Az EU diktatúrát gyakorol felettünk, és ti kiszolgáljátok. Az EU idejön, kiszivattyúzza a pénzünket, olcsó munkaerőként kiszolgál bennünket, lerabolja a piacainkat, lerakja itt nekünk a szemetét, aztán amit leoszt egy kis pénzt, arról meghatározza, hogy mire költhetjük.”⁸¹

Ami talán szokatlan, hogy a Jobbik elképzelései közé tartozik egy népszavazás az Európai Unióról. Ilyen népszavazást már a csatlakozás előtt, 2003-ban tartottak Magyarországon, a párt azonban megismételne azt: „Cselédszoba leszünk az Európai Egyesült Államokban, ezt nem akarhatja, miniszterelnök úr. De ezt nem én döntöm el és nem ön, döntse el a nép egy népszavazás keretében!”⁸² A Jobbik tehát programjához képest egy szélsőségesen EU-ellenes retorikát folytató, egyértelműen kilépés-párti politikai erővé vált 2012-re – ez pedig az I-es (EU-ellenes) kategóriának felel meg.

⁷⁹ <http://www.hir24.hu/belfold/2012/01/14/novak-elod-eu-s-zaszlot-egetett/>

⁸⁰ Napirend előtti felszólalás, 2012. március 5. Vona Gábor

⁸¹ <http://www.youtube.com/watch?v=yCYNgu9WVzI>

⁸² Parlamenti felszólalás, 2011. december 12. Vona Gábor

5.4. A Lehet Más a Politika retorikája

Az LMP retorikájában pontosan ugyanúgy jelenik meg a differenciált Európa-kritika, mint a programjában. A párt axiómaként kezeli Magyarország EU-tagságát, azonban sok tekintetben reformálandónak tartja az Európai Unió intézményrendszerét, illetve ellenzi annak döntéseit, elsősorban a gazdasági integráció kapcsán. A Lehet Más a Politika kritikája főként gazdasági jellegű, az LMP politikusai szerint az EU-ban uralkodó gazdasági modell bebetonozza a periféria országainak versenyhátrányát: „Scheiring Gábor szerint például „az EU-t is sújtó válság valójában annak a gazdasági modellnek a hibáiból fakad, amelyik bebetonozza a periféria országainak versenyhátrányát, illetve a központi államok versenyelőnyét. Szavai szerint ez a rendszer „állandó függőségben tartja” a kelet- és dél-európai országokat.”⁸³

Mindezt a párt frakcióvezetője, Jávor Benedek is megerősítette, aki alapvetően elhibázottnak tartja az európai válságkezelés módjait: „Európa nem akar újabb öngólokat lőni magának. Európa belátta, hogy önmagában a költségvetési restrikció nem elég, sőt, még az államadósság csökkentését sem éri el. Az adóprés szorítása, az ész nélküli állami kiadáscsökkentés - csökkenő keresletet, visszaeső gazdasági teljesítményt okoznak. Emiatt megbomlik a költségvetési egyensúly és máris jönnek az újabb adóemelések, az újabb megszorítások.”⁸⁴ Mindez egyezik a Nyugat-Európában is ismert (új)baloldali kritikák lényegével.

Mindemellett azonban az LMP rendre védelmébe veszi az Európai Uniót, különösen akkor, amikor a kormány és a szélsőjobboldal EU-ellenes retorikát folytat saját politikájának védelmében: „Ez az újabb megszorító csomag, és beterjesztője, Orbán Viktor, a Fidesz jelenleg Magyarország fejlődésének legfőbb akadály. Nem a válság, és nem az Európai Unió - amire Önök az elmúlt 8 év mellett mostanában oly nagy szeretettel mutogatnak. Hanem maga Orbán Viktor és a Fidesz miatt nem tud ma Magyarország egyről a kettőre jutni” – mondta például Jávor Benedek 2012 májusában a parlamentben,⁸⁵ de felszólalt a párt frakcióvezetője a kormány által vívott „gazdasági szabadságharc” ellen is.⁸⁶

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy az LMP többnyire követi kommunikációjában a programjában leírtakat: támogatja Magyarország uniós tagságát, de a gazdasági integrációval és a válságkezeléssel kapcsolatban komoly fenntartásai vannak. A támogató attitűd kategóriánkban a 4-es besorolást kapja, hasonlóan a párt programjához.

⁸³ <http://lehetmas.hu/hirek/31867/az-lmp-tartozkodik-az-unios-paktumrol-valo-szavazaskor/>

⁸⁴ http://javorbenedek.blog.hu/2012/05/21/europa_nemet_mondott_a_megszoritasokra

⁸⁵ http://javorbenedek.blog.hu/2012/05/07/ilyne_orzag_nincs

⁸⁶ http://www.magyarhirlap.hu/online/lmp_orban_viktor_tovabbra_is_alomvilagban_el_.html

Az alábbi táblázat egyértelműen mutatja, hogy a jobboldal pártjainak politikájában 2010 óta sokkal erősebben jelenik meg euroszkeptikus. A Fidesz esetében ez nyilvánvalóan a népszerűtlen kormányzásért való felelősség hátrításának szándéka jelenti a fő motivációt, a Jobbik pedig a Fidesz indította „szabadságharcot” emeli magasabb fokozatra. A baloldal pártjai közül az MSZP és az LMP is követi saját programját, ami az MSZP esetében a – kevés kivételtől, például a Magyarországnak szánt kohéziós alapokból folyósított támogatás felfüggesztésétől eltekintve – a feltétel nélküli EU-pártiságban nyilvánul meg, míg az LMP főként a gazdasági integrációt ellenzi, de tagságunkat nem kérdőjelezi meg, támogatja Magyarország bennmaradását és szerepvállalását az Unió intézményrendszerének megváltoztatásában.

Párt	Fidesz-KDNP	MSZP	Jobbik	LMP
EU-hoz való viszony a program alapján (2009-2010)	4	5	2	4
EU-hoz való viszony a párt kommunikációja alapján (2010-2012)	2	5	1	4

Mindez azért releváns az euroszkepticizmus kapcsán, mert egy, az Európai Unióhoz hasonlóan bonyolult terület kapcsán fokozottan igaz, hogy a pártok nem elsősorban kiszolgálói, hanem alakítói a politikai keresletnek – tehát a választók hajlamosak azt az attitűdöt felvenni, amellyel pártjuk a kérdéshez közelít. Az EU-ellenességre a lakosság többségében nincsen „eredendő” kereslet Magyarországon, hiszen a társadalom többsége támogatja a tagságot, és egyértelmű előnyeit látja annak, ugyanakkor abban az esetben, ha a politika a gazdasági-társadalmi és szociális problémák forrásaként az EU-t igyekszik beállítani, ez a kereslet megteremtődhet, ahogyan ezt láttuk például a Jobbik szavazótábora kapcsán is.